

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Кайдалова Л.Г.

Національний фармацевтичний університет

Анотація. У статті висвітлено теоретичні й методичні аспекти особистісно орієнтованого навчання; визначено принципи гуманістичного спрямування. Проаналізовано підходи вітчизняних та зарубіжних вчених-педагогів щодо особистісно орієнтованого навчання. Визначені умови практичної реалізації особистісно орієнтованого навчання; індивідуальний та диференційований підхід у навчанні. Автор розкриває характерні ознаки, умови й заходи щодо впровадження особистісно орієнтованої технології навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання; ознаки особистісно орієнтованого навчання, індивідуальний підхід, особистісно орієнтована технологія.

Аннотация. Кайдалова Л.Г. **Теоретические и методологические аспекты личностно ориентированного обучения.** В статье освещены теоретические и методические аспекты личностно ориентированного обучения, определены принципы гуманистической направленности. Проанализированы подходы отечественных и зарубежных ученых-педагогов по личностно ориентированному обучению, индивидуальный и дифференцированный подходы в обучении. Автор раскрывает характерные признаки, условия и мероприятия по внедрению личностно ориентированной технологии обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, признаки личностно ориентированного обучения, индивидуальный подход, личностно ориентированная технология.

Annotation. Kaidalova L.G. **Theoretical and methodological aspects of personally oriented learning.** In the article theoretical and methodical aspects of individually focused training are covered; principles of humanistic orientation are certain. Approaches of domestic and foreign teachers on individually focused training are analysed; an individual approach in training. The author covers characteristic attributes, conditions and actions on introduction individually focused technology of training in a higher educational institution.

Keywords: individually focused training; attributes of individually focused training, an individual approach, individually focused technology.

Вступ.

Особистісно орієнтована освіта ґрунтується на загальнолюдських та особистісних цінностях, з урахуванням потреб самої людини, її мотивів, здібностей, особистих якостей, життєвих цінностей тощо.

Психолого-педагогічні та дидактичні основи особистісно орієнтованого навчання досліджені вченими Г.Баллом, І.Бех, І.Підласим, С.Сисоевою, О.Савченком, І.Якиманською та ін. [2,3,8,9,13,14].

Теоретичні та методологічні основи особистісно діяльностного підходу в психології викладено в працях Б.Ананьєва, Л.Виготського, О.Леонтьєва, С.Рубінштейна та ін., де особистість розглядається як суб'єкт діяльності, який сам формується у процесі діяльності та у спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності та спілкування [1,6,11].

Метою технології особистісно орієнтованого навчання є гармонійне формування і всебічний розвиток особистості, повне розкриття її творчих сил, вироблення власного "Я", неповторної індивідуальності. Індивід має стати суб'єктом життєдіяльності, професійної діяльності, а не опанувати тільки певну сукупність загальнонаукових і професійних знань, умінь і навичок.

В основу особистісно орієнтованого навчання покладено принципи гуманістичного спрямування у філософії, психології та педагогіці, розроблені Карлом Роджерсом

- індивід перебуває в центрі світу, який постійно змінюється: для кожного значущим є власний світ сприйняття навколишньої дійсності, цей внутрішній світ не може бути до кінці пізнаним будь-ким ззовні;
- людина сприймає навколишню дійсність крізь призму власного відношення та розуміння;
- індивід прагне до самопізнання та самореалізації, йому властива внутрішня здатність самовдосконалюватись
- взаєморозуміння, необхідне для розвитку індивіда, може досягатись тільки в результаті спілкування.

Самовдосконалення, розвиток відбувається на основі взаємодії з навколишнім середовищем, з іншими людьми. Зовнішня оцінка є суттєвою і вагомю для процесу пізнання, що досягається у наслідок прямих чи прихованих контактів.

Робота виконана за планом НДР Національного фармацевтичного університету.

Формулювання цілей роботи

Метою статті є дослідження теоретичних та методичних аспектів особистісно орієнтованого навчання; його сутності; характерних ознак особистісно орієнтованої технології.

Результати досліджень.

Особистісний підхід передбачає, що всі психічні процеси, якості та стан розглядаються як такі, що притаманні конкретній людині. І як підкреслював С.Рубінштейн „ в психічному обліку людини виділяються різні сфери, чи риси, які характеризують різні вияви особистості; при всій різноматнітності, відмінностях і суперечностях основні властивості, при взаємодії один з одним в конкретній діяльності людини та взаємному проникненні один в одного, стікаються в єдності особистості” [11].

І. Якиманська, як один із педагогів-дослідників особистісно орієнтованого навчання, визначає такі вихідні:

- 1) особистісно орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості як суб'єкта пізнавальної та предметної діяльності;
- 2) має забезпечувати кожному учневі спираючись на його здібності, схильності, інтереси, ціннісні орієнтації та суб'єктивний досвід; можливість реалізувати себе в різних видах діяльності;
- 3) зміст освіти, засоби й методи повинні організовуватися так, щоб учень міг вибрати предметний матеріал, його вид та форму;
- 4) освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних цінностей учня і має бути основною метою сучасної освіти;
- 5) освіта формує індивідуальне сприйняття світу, можливості його творчого вдосконалення, активне використання суб'єктного досвіду в інтерпретації та оцінюванні явищ, подій навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх настанов;
- 6) найважливішими чинниками особистісно орієнтованого навчального процесу є ті, що розвивають індивідуальність, створюють умови для саморозвитку та самовираження;
- 7) особистісно орієнтоване навчання будується на принципі варіативності [14].

І.Зязюн розглядає особистісно орієнтоване навчання як процес, у якому студент знаходиться в центрі навчання та у якому навчально-пізнавальна діяльність, а не викладання, є провідною у тандемі вчитель-учень і у якій традиційна парадигма освіти вчитель-підручник-учень змінюється на нову: учень-підручник-вчитель [5]. Такий погляд на особистісно орієнтоване навчання може бути використаним і у вищій освіті.

В „Українському педагогічному словнику” за редакцією С.Гончаренко особистісний підхід трактується як послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцеві в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятих самовизначень, самореалізації, самоутвердження а за визначенням К.Платонова, особистісний підхід – це принцип особистісної обумовленості всіх психічних явищ людини, її діяльності, її індивідуально-психологічних особливостей [4, 7].

Переважає більшість дослідників-педагогів особистісно-орієнтованого навчання відносять до ознак особистісно-орієнтованого підходу: індивідуальний підхід у навчанні; навчання на принципах співпраці, співдружності, взаєморозуміння та взаємоповаги; створення умов для розкриття особистісних якостей і здібностей студентів

Особистісно орієнтоване навчання дозволяє реалізуватись кожному студенту керуючись власними мотивами та інтересами, використовуючи особистісні можливості та здібності, ціннісні орієнтації тощо.

До важливих ознак особистісно орієнтованого навчання О.Савченко відносить багатоваріантність методик і технологій, уміння організовувати навчання одночасно на різних рівнях складності, зміцнення всіма засобами цінності емоційного благополуччя позитивного ставлення до світу, тобто внутрішньої мотивації [3].

С.Сисоева зазначає, що особистісно орієнтоване навчання повинно включати такі положення найвищою цінністю в освітньому процесі є той, хто навчається з його потребами, інтересами, можливостями і здібностями до навчання, а відтак навчально-виховний процес має спрямовуватись на розвиток його інтелектуального творчого і духовного потенціалу, пріоритетною метою особистісно орієнтованого навчання є: розвиток особистості, його неповторної індивідуальності, творчих можливостей, мислення, підвищення рівня загальної освіченості, яка виявляється у широті поглядів, формування здатності до самостійної, активної діяльності щодо конструювання власної життєдіяльності, до свідомого професійного вибору, взаємодії із сучасним динамічним світом праці тощо.

І.Підласий визначає такі основні ознаки особистісно орієнтованої технології зазначає: пошанування демократичних свобод громадян, насамперед, права на вільний вибір освіти; тривалий досвід функціонування освіти в ринкових умовах, що призвело до її повної переорієнтації на задоволення потреб громадян; поширення ідеї гуманізації освіти, коли людина визначається вищою цінністю; забезпечення реальної можливості повного задоволення потреб кожної людини відповідно до її намірів, цілей, життєвої стратегії. Автор називає технологію поблажливою, більш енергозберігаючою та найменш продуктивною [8].

Особистісно орієнтоване навчання, на думку С.Сисоевої, має враховувати суб'єктивний досвід, який є основою організації індивідуального і диференційованого навчання, тобто створює умови для реального врахування індивідуального темпу засвоєння матеріалу; впровадження особистісно орієнтованого навчання передбачає таку професійну підготовку педагога, яка включає фундаментальну підготовку з відповідного предмета, ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку, спрямовану на формування умінь щодо особистісно орієнтованого навчального процесу, формування гуманістичного мислення, здатності до суб'єктної взаємодії у педагогічному процесі [9].

Практична реалізація особистісно орієнтованого навчання можлива за умов створення такого розвивального середовища (зміст, організаційні форми, методи, засоби, суб'єкт-суб'єктний характер педагогічної взаємодії), у якому той, хто навчається, набуває статусу найвищої цінності навчального процесу і яке б сприяло розвитку інтелектуального творчого і духовного потенціалу, його індивідуальності, емоційно-вольових якостей, творчих можливостей, мислення і загальної культури формуванню здатності до самостійної, активної діяльності, професійного самовизначення, навичок взаємодії із сучасним динамічним ринком праці.

Перехід до особистісно орієнтованого навчання, як зазначає О.Бондаревська, залежить від педагога: його бажання, загальної і педагогічної культури особистих якостей. Педагог повинен задовольняти таким вимогам:

ціннісне ставлення до культури творчості; гуманна педагогічна позиція; створення та постійне збагачення культурно-емоційного та предметно-розвивального освітнього середовища; уміння працювати зі змістом навчання; володіння різноманітними педагогічними технологіями, вміння надавати їм розвивальну спрямованість [12].

Особистісно орієнтоване навчання в системі професійної підготовки майбутніх фахівців впроваджується на основі індивідуального та диференційованого підходу.

Розглядаючи індивідуальний підхід у особистісно орієнтованому навчанні, ми погоджуємось з тим, що це один із принципів педагогіки, який ґрунтується на знанні особистих рис того, хто навчається. Знаючи інтереси й нахили особистості, педагог заохочує здібних студентів в повній відповідності з їх можливостями, сприяє просуванню менш здібних студентів у навчанні та допомагає тим, хто має низький рівень підготовки. Індивідуальний підхід є необхідною умовою успішного педагогічного процесу.

Індивідуальний підхід, як зазначає З.Слепкань, необхідно тлумачити як психолого-педагогічний принцип, відповідно до якого в навчально-виховній роботі враховуються індивідуальні особливості студентів [10].

У сучасних світових концепціях індивідуалізація навчання у вищій школі є визнання гуманістичної орієнтації освіти, розуміння того, що студент є суверенною особою, усвідомлення розвитку індивідуальності як особистісної цілісності, прийняття взаємодії необхідною умовою соціалізації через навчання, демократизацію відносин.

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу, при якій вибір форм, способів, методів і засобів навчання враховує індивідуальні відмінності студентів, рівень їх підготовки та здібності до навчання. Індивідуальний підхід ґрунтується на знанні й урахуванні викладачем індивідуальних особливостей студентів, їх нахилів та інтересів. Індивідуальне навчання повинно максимально забезпечити роботу студентів протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Для цього необхідно створити такі умови, за яких студент міг би свідомо впливати на своє навчання і розвиток в цілому.

Диференційований підхід – це особливий підхід викладача до різних груп або до окремих студентів, що полягає в організації з ними на основі різної за змістом, обсягом і складністю (хоча й за тими самими навчальними програмами) роботи з урахуванням подібних властивостей особистості. Диференціація навчання – це спосіб його індивідуалізації в умовах роботи студентської групи. Студенти поділяються на динамічні типологічні групи і викладач під час заняття періодично працює з тією групою, яка потребує його найбільшої допомоги [10].

Щодо особистісно орієнтованих технологій навчання, то вони передбачають перетворення суперпозиції викладача й субординованої позиції студента на індивідуально-рівноправні позиції. При впровадженні названих технологій важливим є дотримання послідовності, динаміки – від максимальної допомоги педагога студентам під час виконання навчальних завдань до поступового зростання їхньої власної активності, до повної саморегуляції в навчанні й появи відносин партнерства між ними.

Особистісно орієнтована технологія навчання спрямована на розвиток особистості й ґрунтується передусім на виявленні особливостей студента як суб'єкта. При цьому враховується становлення особистості як майбутнього фахівця, його інтереси й потреби.

Упровадження особистісно орієнтованих технологій навчання передбачає зміни форм комунікації в навчально-виховному процесі, прийомів і засобів комунікативної діяльності, спрямованої на формування у майбутніх фахівців професійних та комунікативних компетентностей.

Особистісно орієнтованим технологіям властива гуманістична і психологічна спрямованість. Така технологія передбачає не тільки накопичення знань, вироблення вмінь, навичок, компетентностей, а й формування принципів саморозвитку й самореалізації майбутнього фахівця, розвиток його пізнавальних здібностей.

Ці технології легко вписуються у традиційну систему навчання за таких умов:

– викладач змінить сам підхід до процесу навчання, ставлення до студента, усвідомить, що студент є центральною фігурою, а не викладач;

– самостійне набуття й, особливо, застосування отриманих знань стає пріоритетним, а не засвоєння та відтворення готових знань;

– у процесі спілкування зі студентом повинна виявлятися повага до особистості у будь-яких ситуаціях, а не повчання і менторство;

– для всебічного розвитку особистості важливе значення мають особливості фізичного, духовного, етичного розвитку цілісності особистості студента, а не окремих її якостей.

Тому особистісно орієнтоване навчання надає можливості кожному студенту навчатись відповідно до своїх здібностей і потреб, орієнтує студента не тільки на досягнутий ним рівень, а й висуває вимоги дещо більші за його здібності, сприяє тому, щоб навчання постійно сприяло реалізації його потенційних можливостей. В основі особистісно орієнтованої технології навчання – особистість студента, створення комфортних, безконфліктних умов для її навчання.

Для реалізації моделі особистісно орієнтованого навчання у вищому навчальному закладі необхідно

– організувати навчально-виховний процес як поєднання навчання й виховання, розвитку особистості, розкриття творчого потенціалу, становлення здібностей у гармонійному поєднанні з навчанням та вихованням;

– визначити характер взаємовідносин учасників навчально-виховного процесу, де взаємини будуються на принципах довіри, поваги одне до одного, співробітництва та партнерства;

– створити умови для досягнення кожним студентом реально можливого для нього в даний період рівня навчальної успішності;

– створити умови для самопізнання, самонавчання та самооцінки своїх цілей та можливостей.

Висновки.

Отже, особистісно орієнтоване навчання надає можливості: кожному студентові з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів, цілей та ціннісних орієнтацій, реалізувати себе в пізнавальній та навчальній діяльності: стимулює студента для самопізнання, самовиховання та самовдосконалення. У нього з'являється можливість пізнати себе зсередини і ззовні, порівняти себе з іншими студентами, оцінити свої вчинки та поведінку, навчитись сприймати себе та інших в цілому, а не за окремими рисами характеру.

Подальші дослідження передбачають вибір, науково-методичне обґрунтування та впровадження у навчально-виховний процес ефективних технологій навчання у процес підготовки професійно компетентних фахівців.

Список використаних джерел та літератури

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания – М.:1977.
2. Балл Г.О. Психологичні аспекти гуманізації освіти: Кн. для вчителя / Г.Балл. – К.: – Рівне, 1996. – 128 с.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Наук.-метод. посіб. // І.Д.Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 203с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С.243.
5. Зязюн І.А. Основы педагогического мастерства. – К.: Вища шк., 1987. – 207с.
6. Леонтьев А.Н. Педагогическое общение. 2-е изд., перераб и доп. – Нальчик, 1996. – С.51-68.
7. Платонов К.К. Проблемы способностей. – М.: Наука, 1972. – С.31.
8. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2004. – С.110-112.
9. Сисоєва С.О. Особистісно орієнтовані технології: сутність, специфіка, вимоги до проектування. Професійна освіта: педагогіка і психологія. Іч., 2003. – С.159-160.
10. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2005. – С.67.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – М.:1989. – С.102.
12. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования // Педагогика – 1997. – №4. – С.11-17.
13. Савченко О.Я. Ознаки особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. – К.: 1997.
14. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: 1996. – 96с. (Б-ка журн. „Директор школы“).

Надійшла до редакції 06.02.2008р.